

DEĞERLERİN SOSYOLOJİK ÖĞRETİMİ: ORTAÖĞRETİM SOSYOLOJİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN DEĞERLERİN ANALİZİ¹

Yrd. Doç. Dr. Beyhan ZABUN*

ÖZ

Bu çalışmada 2010 yılında yürürlüğe giren yeni ortaöğretim sosyoloji dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin konu, konu alt başlıkları, kavramlar ve problemler salt değer oluşları açısından sosyolojik ve eğitim bilimsel açıdan değerlendirilmiştir. Ayrıca değerler alanının sosyolojik bir yaklaşımla nasıl ele alındığı ve bu doğrultuda nasıl öğretilmesi gerektiği incelenmiştir. Değerler, bir ana ünite başlığı olarak programda yer almamakla birlikte Toplumsal Kontrol konusunda Toplumsal Değerler müstakil bir konu alt başlığı olarak ele alınmıştır ve bu çerçevede toplumsal kontrolün araçları olan ahlak, din, gelenek, görenek, örf, adet vb. kavramlar detaylı olarak işlenmiştir. Bu araçlardan temel toplumsal kontrol kurumu olarak din bağımsız bir başlık olarak Kurumlar Sosyolojisi ünitesinde detaylı olarak işlenmiştir. Programda değerler alanına sosyolojik bir yaklaşım ortaya konurken programın genel ve özel amaçları bağlamında duyuşsal amaçları çerçevesinde her toplumsal olgu, kurum ve soruna değer eksenli bir yaklaşım da ortaya konmuştur. Örneğin Aile Kurumu sosyolojik olarak ortaya konurken aileye atfedilen değer duyuşsal amaçlar kapsamında somut olarak ortaya konmaktadır. Başka bir örnek olarak, sosyolojik bir sorun olan Toplumsal Bütünleşme sosyolojik unsurları, alt yapısı ile ele alınırken aynı zamanda ve daha belirgin bir vurgu ile değerlere dayalı bir yaklaşımla işlenmektedir.

Programının genelinde, ele alınan konunun özelliğine de bağlı olarak geleneksel, Türk toplumunun milli, manevi değerlerinin yanı sıra tarihsel, toplumsal değişim şartlarına paralel küresel, evrensel değerlere ve bunlar üzerindeki tartışmalara da yer verilmiştir. Sonuç olarak programın geneline hâkim olan bir yaklaşımla, programda yer alan müstakil bir başlık olan Toplumsal Değerler konusunun yanı sıra her konuya ilişkin Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına ve sosyoloji dersinin genel ve özel amaçlarına paralel ulaşılmak istenen duyuşsal hedeflere yönelik değer içerikleri her ünite, konu, kavram ve sorunda somut olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Sosyoloji Öğretimi, Değerler Eğitimi

¹ Bu çalışma International Conference on Education and New Trends 2013’de bildiri olarak sunulmuştur.

* Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi ABD Öğretim Üyesi, zbabun@gazi.edu.tr

SOCIOLOGICAL TEACHING OF VALUES: THE ANALYSIS OF VALUES IN THE CURRICULUM OF SOCIOLOGY COURSE

Abstract

In the current study, the issues, subheadings, concepts and problems regarding the values that were given in the new curriculum of secondary education sociology course teaching adopted in 2010 were investigated in terms of being absolute values from the perspective of sociology and science of education. In addition, how the field of values was taken with a sociological approach and how it should be taught in this line was examined. Even though values were not given in the program under a heading, they were taught in an independent heading of Social Values in the unit of Social Control and such concepts as morality, religious, customs and traditions etc. that are the tools of social control were given in detail. Being the basic social control institution in these tools, religion was taught in detail in a separate heading in the unit of Institutional Sociology. While a sociological approach was given in the program in terms of values, each sociological phenomenon was given in an approach in value terms depending on affective objectives in the general and special sense of the content of the program. As an example, the institution of family was given sociologically, the value attributed to family were given in a concrete way within the content of affective objectives. In another example, while Social Integrity that is considered to be a sociological problem was given in its sociological factors and infrastructure, it was also taught in an approach depending values with strong emphasis.

Depending on the feature of the topic studied in the program in general sense, the global and universal values in parallel with historical and social changing conditions and discussions over them were given, as well as the traditions and national and spiritual values of Turkish society. As a conclusion, with a general approach, the value contents over the affective objectives that were aimed to reach in line with general objectives of Turkish National Education and general and special objectives of the course of sociology, as well as the issue of Social Values taken under an independent heading were given in the program in each unit, each issue, concept and problem in a concrete way.

Keywords: Values, Teaching Sociology, Values Education

Giriş

Eğitim ve düşünce tarihi boyunca eğitimin ne olduğuna dair yapılan tanımlamalar ve eğitimin işlevinin ne olduğu ya da ne olması gerektiği üzerine devam eden tartışmalar amaç, yöntem, içerik bakımından farklılıklar göstermiştir. Ancak bütün bu farklılıklara rağmen tanımlama ve tartışmaların ortak özelliği olarak yetiştirilmek istenen ideal insan tipinin belirli değerleri kazanması ve bu doğrultuda davranışlar geliştirmesinin beklenmesidir. Felsefe tarihi boyunca insanın neliği üzerine yapılan tartışmalar, etik, estetik ve diğer değerler alanında tartışılan her olgu, sorun eğitim yoluyla bireylerin nasıl şekillendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde ilahi dinler ya da beşeri öğretiler de kendi ideal insan/toplum yaklaşımları doğrultusunda bir insanda bulunması gereken özellikleri belirledikten sonra bu vasıfların insanlara ve topluma eğitim yoluyla nasıl kazandırılacağını ortaya koymuşlardır. Fizik antropolojik olarak diğer canlılardan herhangi bir farklılık göstermeyen insan, akıllı, duyguları, akıl ve duyguları ile şekillenen eylemleri, toplumsal yönü, değişimi, doğayı ve

kendisini değiştiren tek varlık olması dolayısıyla önem arz etmektedir. İnsanlık tarihi boyunca insanı diğer varlıklardan ayıran bu yön, salt fizyolojik insanın, toplumsal insan olması sürecini yani insanlaşmasını daha açık bir ifade ile bütün eğitim süreçleri ile inşa edilmesini ayrıca önemli kılmaktadır.

Enformel/Formel bütün eğitim ve öğretim süreçlerinin yukarıda tartışılan bağlamda en önemli özelliklerinden birisi de bütün bu süreçte bireylere belirli insani, ahlaki, sosyal, milli, dini, bilimsel vb. değerlerin kazandırılmaya çalışılması ve bireyden bu değerler doğrultusunda davranışlar ortaya koymasının beklenmesidir. Değerler eğitimin hangi yaklaşımlarla nasıl yapılması gerektiği, yöntemin ne olması gerektiğine ilişkin tartışmalar literatürde çeşitlilik göstermektedir(Akbaş, 2008: 9-11).

Literatürde eğitimin işlevleri ile ilgili yapılan bütün açıklama, kavramsallaştırmaların ortak özellikleri dikkate alındığında bütün işlevlerin doğrudan ya da dolaylı olarak bir değerler eğitimi süreci olduğu görülmektedir(Doğan, 2008:229-234). Örneğin “Eğitimin en temel işlevi bireyi içinde bulunduğu toplumun bir parçası, ferdi yapmak yani sosyalleştirmektir” önermesi içinde yer alan “bireyi sosyalleştirmek” etkinliğinde aslında söz konusu olan şey bireyi toplumun değerleri ile donatmaktır. Bu sosyalleştirme ve kültürleme süreci birey doğmadan başlar, ölümünden sonra kendi dışında ancak diğer insanları sosyalleştiren olgular (cenaze töreni, mevlid vb.) olarak devam eder.

Formel eğitim ve öğretim süreçlerinin de en temel işlevi genel olarak bireyi sosyalleştirmektir. Okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ya da belirli bir disiplinin mesleki eğitimi dolayısıyla yükseköğretimin amaçları en genel anlamda düşünüldüğünde yine bireyi toplumun bir parçası yapmaktadır. Bu amaçlar ilköğretim için “bireyi toplumun ve devletin öngördüğü şekilde vatandaş olarak yetiştirmek” şeklinde tezahür ederken yükseköğretimde tıp eğitimi gören bir öğrencinin “toplumun ihtiyaç duyduğu hekim” olarak eğitilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Her iki süreçte en basit düzeyde “belirli temel ilkelere bağlı devletin istediği vatandaş olmak” ya da “Hipokrat yemine sadık ve o doğrultuda mesleğini icra eden bir hekim olmak” bakımından değer edinme ve uygulama bağlamında asgari benzerlikler göstermektedir. Bu bağlamda değerler eğitimi duyuşsal davranış eğitimi içeriği olarak eğitimin önemli bir unsurudur(Bacanlı, 1999:7).

Sosyoloji Öğretiminin Amaçlarında Değerler Eğitimi

Eğitimde amaçların aşamalı sınıflandırılması bağlamında milli eğitimin amaçları, bir okul türünün amaçları, bir dersin amaçları ve bir ünite ya da konunun amaçları şeklinde sıralanan ve her bir aşamanın üst amacı somutlaştırmaya yönelik olduğu amaç sıralamasında sosyoloji dersi de ortaöğretim programlarında yer almaktadır. Sosyoloji öğretim programında yer alan her ünite, konu ve temel kavram genel olarak Türk Milli Eğitiminin amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik olarak sosyoloji dersinin işlevidir. Sosyoloji dersi öğretim programının dayanağı 1739 sayılı Türk Milli Eğitim Temel Kanunu olduğundan ders içeriğinin değerler eğitimi bağlamında üst, genel ve daha soyut amaçları bu kanunda belirtilmektedir. Milli Eğitim Temel Kanununun öngördüğü özelliklerle yetiştirilmesi gereken insan modelini betimleyen içerik şu şekildedir(Arslanoğlu, 1997: 19):

- Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı,
- Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren,
- Ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan,
- İnsan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş,
- Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip,
- Kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli bireyler olarak yetiştirmek.

Yukarıdaki genel amaçlar eğitimin siyasal işlevi doğrultusunda bütün eğitim-öğretim süreçlerinde yetiştirilmek istenen insan, vatandaş tipinin özellikleridir. Her bir vasıf genel olarak öğretim düzeyi, türü, yöntemine göre farklılaşabilecek özellikler olmasının yanında her özelliğe yüklenen ideal değer boyutu açık bir şekilde ifade edilmektedir.

Sosyoloji dersinin genel ve özel amaçları öncelikle bir bilim olarak sosyolojinin temel konu, kavram ve problemlerinin bilişsel düzeyde öğretilmesi şeklinde ele alınabilir. Değerlerin bizzat sosyolojinin konularından birisi olmasının yanı sıra sosyolojik olanı değer yükleyerek eğitim yoluyla bireylere öğretmek farklı bir etkinliktir (Özensel, 2003: 217-239). Genel olarak sosyoloji öğrenmenin, özde ortaöğretim düzeyinde sosyoloji öğretiminin bireye duyuşsal olarak neler kazandırması gerektiği ya da bu bağlamda değerler eğitimi çerçevesinin ne olacağı ise lise sosyoloji ders kitabında yer alan “Sosyoloji Öğrenmenin Yararları” başlıklı içerikten çözümlenebilir (Erdem, 1999: 18-19):

“Sosyoloji sayesinde öğrenci; toplumu, toplumsal grupları, sınıfları, kurumları, değerleri, bireylerarası etkileşim ve iletişimde rol oynayan etkenleri ve içinde yaşadığı toplumsal yapıyı yakından tanır. Toplumsal çevreyle daha iyi ilişkiler kurmayı öğrenir. İnsanlara anlayışla yaklaşmak, başkalarını yargılamak nesnelleğe dayanmak gerektiğinin bilincine varır. Toplumun yönlendirici rolünü, toplumsal grupların benzerliklerini, farklılıklarını, gizli ya da açık çatışmalarını gerçeğe uygun olarak algılar. Sosyoloji öğrenmekle, siyasi rejimler hakkında doğru bilgiler edinilir. Yönetenlerin, halkın ortak iyiliğini sağlamakla yükümlü oldukları anlaşılır. Hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı bir toplumsal düzende, ortak iyilik, hukuk üstünlüğü, toplumsal adalet gibi kavramların ortaya çıkamayacağını bilincine varılır.”

Yukarıdaki amaç çözümlendiğinde genel olarak sosyolojinin temel konu, problem ve kavramları bilgisini bilişsel olarak edinmenin yanı sıra, öğretimin temel amaçlarından birisi olarak ve genel olarak değerler eğitimi çerçevesinde gerçekleştirilen duyuşsal bir içerik daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyoloji öğretiminin de son tahlilde amacı “*bireyi içinde yaşadığı toplumun bir ferdi yapma*” şeklinde ortaya çıkmaktadır. İçerikte dikkat çeken değer edinme, tutum geliştirme, davranış sergileme zincirleme süreçleri aslında sosyolojinin normatif olmayan ve etik yargılar içermeyen özelliklerine uygun görünmese de eğitimi açısından kendisinden beklenen bir işlev olarak önem arz etmektedir. Bu durum ülkemizde

1924 yılından bu yana geliştirilen ve uygulanan 9 farklı sosyoloji dersi öğretim programının genel ve özel amaçlarında da somut olarak ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, bütün programlarda eğitimin siyasal işlevinin somut yansımaları olarak programın uygulandığı dönemin toplumsal, siyasal izlerini görmek mümkündür. Örneğin, 1924 programında Cumhuriyetin kuruluş süreci ve toplumsal reformlara yoğun bir atıf yapılırken 1976 programında toplumsal çatışma, bütünleşme ve milli birlik kavramları genel olarak ön plana çıkmaktadır. İçeriği genel olarak tartışmalı olmakla birlikte 1986 programında yer alan duyuşsal çerçeve ve bu doğrultuda yapılması istenen değerler eğitimi, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin somut sonuçlarını, darbe öncesi yaşanan toplumsal çatışmalara yapılan olumsuz referansları net bir şekilde ortaya koymaktadır. Sonraki süreçte devletin belirli siyasal yaklaşımlarla yeniden yapılandırıldığı ve yetiştirilecek insan tipinin devletin yeniden yapılanma özelliklerine uygun olması gerektiğini yansıtan içerik de aynı şekilde çok açık bir şekilde görülmektedir.

Sosyoloji Dersi Öğretim Programının Değerler Çerçevesinde İçeriği

2009 yılında kabul edilen ve 2010 yılında yürürlüğe giren yapılandırmacı yaklaşıma göre geliştirilen son sosyoloji öğretim programı geliştirilme yaklaşımı, içeriği, öngördüğü öğretim yaklaşım, strateji ve yöntemleri bakımından ve özellikle önceki programlarda yer almayan yeni olgu ve kavramları içermesi bakımından önem arz etmektedir. Program, genel program geliştirme yaklaşımları bakımından teknik, şekil ve içerik unsurları bakımında da diğer programlardan temel farklılıklar göstermektedir. Bu farklar daha önceki programların içeriğinde yer alan genel, özel amaçlar ve öğretmenlere uygulama önerileri şeklinde yapılan ve konumuz bağlamında her konuya uygun duyuşsal değer eğitimin belirlendiği bir yaklaşımdan farklı olarak program sistematğinde belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda tartışılan çerçeve, örneğin daha önceki programlarda net olarak tartışılmayan program yaklaşımında birey-toplum ikilemi yerine, “birey-toplum ikileminde taraflardan birinin tercihi yerine birey-toplum birlikteliği anlayışının eğitimdeki yansımalarından biri olan yapılandırmacı yaklaşım için öğretmen ve öğrenci işbirliğinin sağlanması büyük önem taşır” şeklinde ifade edilmiştir (MEB, 2009). Sosyoloji tarihinin temel tartışma konularından birisi olan birey-toplum ilişkisi son programda sosyolojik/bilimsel bir tartışma yaklaşımından farklı olarak değer çerçevesi bir yaklaşımla ortaya konmuştur (Altıntaş, 2012: 31-54).

Program Vizyonunda Ortaya Konan Değerler Eğitimi

Öğretim programının unsurları çözümlendiğinde değerler eğitimine ilişkin en somut içerik programın vizyonunda ortaya çıkmaktadır. Vizyonun öngördüğü, sosyoloji öğretimi ile bireylere kazandırılacak nitelikler şu şekilde sıralanabilir (MEB, 2009):

- Öğrencilerin sosyolojik bir bakış açısı ile yaşadıkları toplumdan yola çıkarak, yaşadıkları toplumun millî ve manevi değerlerini özümseyen,
- Kendi, yaşadığı toplum ve diğer toplumlarla ilgili nesnel değerlendirmeler yapabilen farklı düşünce ve yeniliklere açık,
- Günlük bakışın ötesine geçerek toplumsal ve kültürel ilişkilere analitik bakabilen,
- Toplumsal hayat hakkında eleştirel düşünmeyi ve sorgulamayı öğrenen; bilgiye dayanan yapıcı çözüm anlayışını kazanarak sosyolojik sorunları analiz eden,

- Mevcut sosyolojik durumun geçmiş ile bağlantısını kurabilen, içinde yaşanılan tarihi dönemin ve diğer insanların, toplumların ve kültürlerin bilincinde olarak korku ve zıtlasma yerine sağduyuyu ve hoşgörüyü hâkim kılmayı öğrenen
- Karşılaştıkları sorunların bireysel mi, yapısal mı olduğunu fark ederek günlük yaşamda hak ve görevler dengesini kurabilen bireyler yetiştirmektir.

Program sistematığında özel bir başlık açılarak ele alınan “*kültüre ilişkin tutumlar*” öğrenci açısından:

“Kültüre ilişkin tutumlar olarak kültür merkezilik, yabancı kültür merkezilik ve kültürel görelilik kavramları da öğrencinin, farklı kültürler karşısında bireysel tutumlardaki farklılıkları sistematize etmesini sağlayacak ve belki de en önemlisi öğrenci kendi konumunu görebilecektir” şeklinde ifade edilmektedir. Aynı şekilde toplum hayatında belirli ihtiyaçları karşılamaya yönelik işlevleri gerçekleştirmek üzere kuşaktan kuşağa aktarılan anlam kodları ve normlar olarak toplumsal kurumların varlığına işaret edilmiş ve bu bağlamda modern Türkiye'nin kurucusu Atatürk'ün göstermiş olduğu hedef doğrultusunda aile, eğitim, din, ekonomi ve siyaset kurumlarının anlamı ve işlevleri, toplumsal hayatın canlılığından koparılmadan ele alındığı belirtilmiştir.

Programın uygulanmasında öğretmenler için öneriler başlığında öğretmenin genel yaklaşımının nasıl olması gerektiği “*Öğretmen, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösterici, öğrencileri millî, ahlaki, insanî, manevî, kültürel değerler bakımından besleyici olmalıdır. Ayrıca derse ilişkin konuları sevdirecek roman, hikâye, makale, deneme, şiir ve fıkra vb. gibi ürünleri okumaya teşvik etmelidir.*” şeklinde belirtilmiştir(MEB, 2009).

Öğretim Programında Değerler Eğitimi İçeriği Hangi Başlıklar Altında Yer Almaktadır?

Öğretim programı konular, konu alt başlıkları, her alt başlık için kazanımlar, temel kavramlar içeriğin oluşturulması için öneriler ve etkinlik örneklerinden oluşmaktadır. Öğretim etkinliklerinin ayrıntılarına ve değerlendirme vb. diğer unsurlara ilişkin içerik de programda detaylı olarak yer almaktadır. Değerler, bir ana ünite başlığı olarak programda yer almamakla birlikte Toplumsal Kontrol konusunda Toplumsal Değerler müstakil bir konu alt başlığı olarak ele alınmıştır ve bu çerçevede toplumsal kontrolün araçları olan ahlak, din, gelenek, görenek, örf, adet vb. kavramlar detaylı olarak işlenmiştir. Bu araçlardan temel toplumsal kontrol kurumu olarak din bağımsız bir başlık olarak Kurumlar Sosyolojisi ünitesinde detaylı olarak işlenmiştir. Programda değerler alanına sosyolojik bir yaklaşım ortaya konurken programın genel ve özel amaçları bağlamında duyuşsal amaçları çerçevesinde her toplumsal olgu, kurum ve soruna değer eksenli bir yaklaşım da ortaya konmuştur. Örneğin Aile Kurumu sosyolojik olarak ortaya konurken aileye atfedilen değer duyuşsal amaçlar kapsamında somut olarak ortaya konmaktadır. Başka bir örnek olarak, sosyolojik bir sorun olan Toplumsal Bütünleşme sosyolojik unsurları, alt yapısı ile ele alınırken aynı zamanda ve daha belirgin bir vurgu ile değerlere dayalı bir yaklaşımla işlenmektedir.

Programının genelinde, ele alınan konunun özelliğine de bağlı olarak geleneksel, Türk toplumunun milli, manevi değerlerinin yanı sıra tarihsel, toplumsal değişim şartlarına paralel küresel, evrensel değerlere ve bunlar üzerindeki tartışmalara da yer verilmiştir. Program kapsamında sosyolojik olgu ve kavramlar onlara yüklenen değer içerikleri ile şu şekilde ele alınmış ve öğretmenin öğretim yaklaşımının nasıl olması gerektiği belirtilmiştir(MEB, 2009):

Sosyalleşme: Sosyalleşme sürecinde özellikle toplumun insani, ahlaki, millî, manevi ve demokratik değerlerine uygun davranışları bireyin içselleştirmesi durumunda daha sağlıklı olacağı vurgulanır.

Sağlıklı Toplum: “Selamlaşma, saygı, hoşgörü, iletişim vb.” gibi olumlu davranış örnekleri ve topluma katkılarında hareketle, bireyin olumlu davranışlarını sağlıklı sosyalleşme sürecinde kazandığı ifade edilir.

Toplumsal Düzen, Değerler ve Normlar: Bayramlarda aile büyüklerinin, akrabaların, komşuların birbirlerini ziyaret etmeleri gibi örnek olaylardan yola çıkarak toplumda düzenin, birliğin ve devamlılığın sağlanması açısından toplumsal değerlerin ve normların önemi öğrencilere kavratılarak sınıfta analiz edilir.

Hak ve Görev Dengesi: Toplumsal yapı konusu işlenirken, Atatürk'ün "millet", "milliyetçilik", "halkçılık" ve “milli birlik” anlayışı verilir.

Toplumsal Değişme ve Gelişme: Toplumsal değişmeyi etkileyen faktörlerden kültürün çok önemli olduğu kültürel farklılıklara hoşgörüyle bakılması gerektiği, buna karşın kültür emperyalizminin millî bilinci zayıflattığı ve kültürel yozlaşmaya yol açtığı, sosyal değişimin maddi kültür öğelerinde daha hızlı gerçekleştiği vurgulanır. Toplumsal gelişimin öğeleri, ekonomik büyüme, tabakalaşmalardaki farklılaşmalar, insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi öğelerin sonucunda toplumsal bütünleşmenin sağlandığı vurgulanır. Atatürk İnkılâpları ile gelen köklü değişimler vurgulanır.

Toplumsal Bütünleşme: Toplumsal gelişme ve toplumsal bütünleşmenin ayrılmazlığı vurgulanır. Toplumsal bütünleşmede din, ahlak, millî, dinî ve kültürel değerlerimiz, hukuk vb. öğelerin önemi vurgulanır.

Toplumsal Dışlanma: Toplumsal çözülmenin etmenleri olarak, tabakaların farklılaşması, insan hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması, örgütlenme yetersizliği, demokratik kurumlaşma yetersizliği, millî birlik bilincinin zayıflaması vb. verilir. Toplumsal farklılıklara saygının da toplumsal çözülme önleyebileceği vurgulanır.

Toplumsal Çözülme: Toplumsal çözülme sonucunda ortaya çıkacak olan millî birliğin zayıflaması, kültürel değerlerin zayıflaması, sosyal adaletin bozulması, demokrasinin zayıflaması vb. konulara vurgu yapılır.

Bizi Biz Yapan Özellikler Olarak Kültür: Kültürün genel özellikleri ve toplumların kendilerine ait kültürel özellikleri tahtaya yazdırılır. Kendi kültürünün diğer kültürlerden ayırt edici yönlerinin neler olduğu örnekler verilerek vurgulanır. Bu konuyla ilişkilendirilerek

kültürün işlevlerinin neler olabileceği ve bu işlevlerin toplumların geleceğine katkıları sorular, verilen cevaplarla beraber konu değerlendirilir. Kültürün kazanılması, kültür-sanat eğitim-dil ilişkisinin önemi vurgulanır. Farklı kültürlerle karşı saygı ve hoşgörünün gereği vurgulanır. Türk ve/veya İslam kültürünün uygarlığa katkıları üzerinde durulur.

Evlilik ve Boşanmanın Etkileri: Huzurlu aile ortamlarının bireylerin mutluluğu ve başarısında olumlu etkileri, boşanmanın birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri öğrencilere yorumlatılır.

Mutlu Evlilik, Mutlu Aile, Mutlu Toplum: Mutlu bir evlilikte eşlerin birbirlerinden beklentileri konusunda neler olduğu öğrencilerin düşünceleri alınarak bu konuda genel bakış açısı ortaya çıkarılır. Önce çevrelerinde gözlemledikleri problemler ve problemlerin kendilerine göre sebepleri ve çözüm yollarını arkadaşları ile paylaşmaları istenir. Sonra mutlu bir evlilikte dikkat edilmesi gereken koşullar konuşulur. Mutlu ve mutsuz evliliklerin toplum aile ve birey açısından sonuçları öğrencilere yorumlatılır. Evlilik ve ailede karşılıklı hoşgörü, güven, saygı ve sevgi gibi temel değerlerin öne çıkması gerektiği vurgulanır. Medeni Kanun'un kadına tanıdığı sosyal, siyasal ve ekonomik haklar vurgulanır. Bu çerçevede Atatürkçü düşüncede kadının yeri de özellikle vurgulanmalıdır.

Eğitim, “Eğitim Geleceğimizdir”: Öğrencilere eğitimle ilgili “Bir yıl sonrasıya düşündüğün, tohum ek. On yıl sonrasıya tasarladığın, ağaç dik. Düşünüyorsan yüz yıl ötesini, halkı eğit.” sözü verilir. Öğrenciler bu sözden hareketle birey ve toplumsal açıdan eğitimin önemini ve etkilerini değerlendirir. “Atatürk’ün Eğitime Verdiği Önemi Araştırıyoruz” başlığında ise öğrenciler Atatürk’ün eğitim konusundaki görüşlerini araştırarak sınıfta sunarlar.

Din: Dinin toplumsal yaşam açısından bütünleştirici, doğru davranışlara yönlendirici ve genel olarak toplumsal yaşama olumlu katkıları vurgulanır. Din ve vicdan özgürlüğünün teminatı olarak laiklik kavramı ele alınır.

Ekonomi: Bilinçsiz tüketim alışkanlıklarının birey ve toplum açısından etkisi vurgulanır.

Siyaset: Yaşasın Demokrasi! Yaşasın Cumhuriyet! : Öğrencilerden tarihte görülmüş farklı yönetim şekilleriyle ilgili bir araştırma yapmaları istenir. Araştırma sonuçları siyasal yönetimlerin benzerlik ve farklılıkları dikkate alınarak gruplandırılır. Gruplandırılmış olan bu yönetim şekilleri günümüzde geçerli olan demokrasinin kurum ve kuruluşları açısından dikkate alınarak birey, toplum, devlet ilişkisi ortaya konulur.

Öğretim programı çerçevesinde yukarıdaki başlıklar altında somutlaşan değerler eğitimi, genel olarak eğitimin özel olarak Türk toplumunda bireylerin hangi duyuşsal davranış ve değerlerle donanmış olarak yetiştirilmesi gerektiğine yönelik olarak oluşturulmuştur. Ele alınan bütün başlıklar bilimsel-teorik olarak doğrudan ya da dolaylı olarak sosyolojinin konusu olsa da programda ele alınış şekli genel olarak sosyalleşmeye, sağlıklı toplumunun mutlu bir ferdi olmaya, milli kültürünün özelliklerini taşıyan ve yaşayan bireyler olmaya işaret etmektedir. Aynı şekilde din, siyaset, toplumsal bütünleşme, çözülme, sapma, dışlanma vb. kavramlar sosyolojik-bilimsel olgular olmalarının ötesinde birer toplumsal sorun ve özellikle Türkiye'nin toplumsal yapısında somut görünüşleri ile ortaya çıkan boyutları ile ele

alınmaktadır. Eğitimin siyasal işlevi doğrultusunda aslında Demokrasi ve İnsan Hakları, Anayasa ve Vatandaşlık vb. derslerin içeriğine ve ortaöğretim düzeyinin daha altında bir öğretim düzeyine hitap etmesine rağmen vatandaş yetiştirme işlevine yönelik değerler eğitimi içeriği unsuları(Örnek: Yaşasın Cumhuriyet, Atatürk'ün Türk kadınına verdiği önem) programda önemli yer teşkil etmektedir.

Programın hazırlandığı dönem, özellikleri itibariyle dikkate alındığında Türkiye'nin özellikle 1990'lı yıllardan sonra geçirdiği toplumsal değişme süreçleri(Kentleşme, Küreselleşme, Kitle iletişimin etkileri vb.) ve dünyanın geçirdiği değişme süreçlerine paralel ortaya çıkan sorunların programda yer alması dikkat çekicidir. Bu içeriği de ilişkin açık, somut değerler eğitimi içeriği somut olarak karışımıza çıkmaktadır.

Farklı konu başlıklarına uygun olarak değerler eğitiminin nasıl yapılacağına ilişkin etkinlik örnekleri programda yer almaktadır. Etkinlik örneklerinin sosyolojik bir olgunun bilimsel durum tespitine yönelik olan yönü dışında daha ağırlıklı olarak değer boyutunda olması dikkat çekicidir. Örneğin, güncel yönü itibariyle de önemli bir konu olan “*toplumsal bütünleşme*”ye yönelik olarak öğretim etkiliği örneği şu şekildedir(MEB, 2009):

Toplumsal Bütünleşme İçin Öğretim Etkinliği Örneği

Programda Türkiye'nin güncel sorunlarına ilişkin olarak bütünleşme, çözülme, dışlanma vb. kavramların özellikle işlenmesi dikkat çekicidir. Programda yer alan örnek okuma parçaları ya da öğretmenin seçeceği metinler üzerinden planlanması öngörülen etkinlik için metinler üzerinden aşağıdaki sorular öğrencilere yöneltilerek tartışma yapılması önerilmektedir(MEB, 2009):

- Toplumsal bütünleşme kavramından neler anlayabiliriz?
- Birlikte iş başarmanın etkileri için neler söyleyebiliriz?
- Takdir görme, hedeflerin yüceliği gibi kavramlar toplumsal bütünleşmeye katkı sağlarlar mı?
- Karşı karşıya kalınan dışsal baskı, tehdit ve tehlikeler, savaş halkın birlik ve beraberliğini nasıl etkiler?
- Çanakkale, Sakarya gibi savaşlardan örneklerle toplumsal bütünleşme üzerinde öğrenciler tartışılır.
- Toplumsal bütünlük konusunda öğrenciler iki gruba ayrılarak bulacakları özgün fikirleri tahtaya yazmaları istenir. Sonuçlar öğretmen kılavuzluğunda öğrencilere özetlendirilerek etkinlik sonlandırılır.

Benzer şekilde toplumsal dışlanma için etkinlik örneği için geliştirilen etkinlik aşağıdaki sorular öğrencilere yöneltilerek başlatılır:

- Toplumsal dışlanma kavramından neler anlayabiliriz?
- Toplumsal dışlanma düşüncesi kavramını kimler üretip ne için kullanmaya başlamışlardır? Neler söyleyebiliriz?
- Dışlanma, çözülme, bütünleşme terim ve kavramları arasındaki ilişkiyi nasıl ifade edebiliriz?
- Dışlanmayı önlemekle çözülme engellenmiş, bütünleşme sağlanmış olur mu?

- Toplumsal çözülmenin giderek artan genişleyen dışlanmışlıklardan kaynaklandığı ve bunun da bütünleşmeyi zedeleyip, bozup, engellediği belirtilerek, toplumsal çözülmeyle önlemeye yönelik aidiyeti güçlendirici, gerçekçi projeler uygulanması gerektiği vurgulanarak etkinlik sonlandırılır.

Konu ve temel kavramların özelliklerine göre önerilen yukarıdaki etkinlik örneklerinde toplumsal bütünleşme, çözülme ve dışlanma kavramlarına politik, ekonomik, sosyal-psikolojik yönlerinin dışında daha olumlu bir yaklaşımla sorun odaklı olmaktan çok çözüm ve çözümü duyuşsal olarak destekleyen ve değer yükleyen bir yaklaşım ortaya konmuştur. Bu yaklaşım, etkinliğin nasıl ve hangi argümanlarla yapılacağında şu şekilde belirtilmiştir(MEB, 2009):

“Etkinliğin bilişsel boyutunda değerler, değer yarguları, inançlar, inanç kalıpları, anlamlar, referans noktaları ele alınmıştır.” “Davranışsal boyutta ise normatif bir yaklaşımla yazılı, yazısız bütün kurallara göre düzenlenen ya da düzenlenmeyen tutum ve davranışlar siyasetin temel kavramları etkinlik için sıralanırken toplumsal karşılıklarının yanı sıra felsefi, etik olarak da ele alınması gereken, adalet, hak, meşruiyet, eşitlik, özgürlük kavramları ele alınmıştır.”

Sonuç

Enformel ve formel bütün eğitim-öğretim süreçlerinin temel özelliklerinden birisi de bu eğitim-öğretim etkinliklerinde doğrudan ya da dolaylı olarak bireylere belirli değerlerin kazandırılması ve bireylerden bu değerler doğrultusunda duyuşsal davranışlar ortaya koymalarının beklenmesidir. Bütün eğitim-öğretim düzey ve türlerinde değerler eğitimi eğitimin bütün işlevlerinin yanında başat ya da tali bir işlev olarak ortaya çıkmaktadır. Türk Milli Eğitim Temel Kanununda yetiştirilmek istenen insan tipini ideal olarak betimleyen özellikler, eğitimin amaçlarının aşamalı sınıflandırılmasında en alt düzey olarak bir dersin amaçlarında da somut olarak karşımıza çıkmaktadır. En genel anlamda sosyoloji dersinin amacı da Türk eğitim sistemi yapısı içinde Türk milli eğitiminin genel amaçlarının gerçekleştirilmesini sosyoloji dersi düzeyinde sağlamaktır.

Ortaöğretim düzeyinde sosyoloji dersinin içeriği genel olarak bilimsel, sosyolojik içeriğin yanı sıra eğitimin ideolojik işlevine paralel olarak yoğun bir değerler eğitimi içeriği olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de 1924 yılından bu yana uygulanan programların değer eğitime yönelik içeriği genel olarak programların hazırlandığı dönemin siyasal özelliklerini yansıtmaktadır. 2009 yılında hazırlanan ve 2010 yılında yürürlüğe giren sosyoloji dersi öğretim programı genel içeriği ve değer eğitime yönelik içeriği ile hazırlandığı dönemin toplumsal, siyasal özelliklerini yansıtmaktadır. Programda, Türkiye’nin özellikle dünyanın geçirdiği değişim ve dönüşüm özelliklerine bağlı olarak küreselleşme sürecinde yaşadığı toplumsal değişim ve sorunlar bağlamında önceki programlardan farklılaşan bir içerik dikkat çekmektedir.

Program içeriğinde bilimsel, sosyolojik içeriğin yanı sıra duyuşsal amaçlara yönelik olarak değer içerikleri, sosyalleşme, toplumsal yaşam, sağlıklı toplum, mutlu birey, toplumsal kontrol, toplumsal norm, hak, görev vb. kavramların etkinlik olarak işlenmesinde somut olarak ortaya konmaktadır. Eğitimin vatandaş yetiştirmeye yönelik siyasal işlevi doğrultusunda programda yer alan içerik ise devlet-toplum, kültür, toplumsal bütünleşme,

toplumsal çözülme, toplumsal dışlama, demokrasi, cumhuriyet kavramlarında daha net ortaya çıkmaktadır. Program içeriğinde, bilimsel sosyoloji öğretimine paralel içerik doğrultusunda değerler eğitiminin nasıl yapılacağı ise programın vizyonu, öğretmenler için uygulama önerileri ve özellikle öğretim etkinlikleri örnekleri somut olarak ortaya konmaktadır.

Kaynakça

- Akbaş, O. (2008). Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış, Değerler Eğitimi Dergisi, Sayı: 16, sf. 9-27.
- Altıntaş, M. E. (2012). Bireycilik ve Toplumculuk Tartışmaları Bağlamında Değerler Eğitimi Yaklaşımları, Değerler Eğitimi Dergisi, Sayı: 24, sf. 31-54.
- Arslanoğlu, İ.(1997). *Türk Eğitim Sistemi*, Ankara: Yayınevi belirtilmemiş.
- Bacanlı, H. (1997). *Duyuşsal Davranış Eğitimi*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Doğan, İ.(2008). *Sosyoloji, Kavramlar ve Sorunlar*, Ankara: PEGEM-A Yayıncılık.
- Erdem, S.(2000). *Sosyoloji*, İstanbul: Fil Yayınevi.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer, Değerler Eğitimi Dergisi, Sayı: 3, sf. 217-239.
- 1924 Lise Programı, Maarif Vekaleti, İstanbul H. 1340 / 1924.
- 1986 Lise Programı, Ankara: M. E. B. Basımevi
- Sosyoloji Dersi Öğretim Programı(2009). www.ttkb.meb.gov.tr adresinden 22.03.2013 tarihinde alınmıştır.